

Tekst: **Hayo Lasschuijt**

De film *Salt of the Earth* is een eerbetoon aan een held: een strijder, die zich enorme opofferingen getroostte om getuigenis te geven van de verschoppelingen van deze wereld. Een moedig man die het onrecht in beeld bracht met prachtige foto's. Deze held is de Braziliaanse fotograaf Sebastiao Salgado, en de auteur van het eerbewijs is de Duitse regisseur Wim Wenders, bekend van films als *Paris, Texas* en *Buena Vista Social Club*.

Wenders werd enkele maanden na de beëindiging van de Tweede Wereldoorlog geboren in de verwoeste stad Düsseldorf. Wat doet het met een kind als hij opgroeit in een volledig verwoeste stad? Wordt het je wereldbeeld? Wenders vertelt in een interview dat hij pas begreep dat er nog een andere wereld was, toen hij schilderen zag. Beeld en werkelijkheid. Zijn held was Vermeer. Schilderen zo mooi, dat het wel waar moest zijn.

Wenders kwam op het pad van Salgado toen hij bij een *art gallery* foto's zag van een voor hem toen nog onbekende fotograaf, die diepe indruk op hem maakten. Hij kocht de foto van de blinde Toareg-vrouw en de beroemde foto van duizenden gravers in een goudmijn, die het meest doet denken aan de hel van Dante, ware het niet dat al die mannen uit vrije wil deze krankzinnige trechter bevolkten. *Greed*. De Foto's decoreerden zijn werkkamer gedurende zijn hele leven. In de nadagen van zijn carrière besloot Wenders dat hij deze tovenaars met licht wilde leren kennen.

Salt of the Earth

De held

Salgado werd in Brazilië in 1944 geboren, ver weg van de stad op de grote veefokkerij van zijn ouders. *Selfsupporting*. Hij groeide met zijn vele zusters op onder idyllische omstandigheden, een waar hof van Eden. Vervolgens studeerde hij economie in Sao Paulo tijdens het dictatoriale bewind in de zestiger jaren. Zijn opstandige geest maakte dat hij Brazilië moest ontvluchten en hij kwam terecht in het Parijs van 1969 en vervolgens in the City van London. Hij kreeg een comfortabele baan bij de Wereldbank, maar gaf deze op (hij hield van reizen) om fotograaf te worden, zomaar. Dit resulteerde in een glansrijke carrière. Hij werkte altijd in nauwe samenwerking met zijn vrouw Lelia. Zij was voor hem onmisbaar, maar bleef altijd op de achtergrond. Zij was het die in Parijs een fototoestel kocht, zijn reizen organiseerde, de *research* deed, de fotoboeken maakte, de tentoonstellingen organiseerde en hem ten slotte redde van de ondergang. Kenmerkend voor de stijl van Salgado zijn de projecten met grote thema's, zijn universalisme (het decor is de wereld), de intensiteit, (mogelijk omdat Salgado maanden tot jaren van huis bleef en leefde onder vaak gevaarlijke omstandigheden met de mensen die hij wilde fotograferen), zijn sociale betrokkenheid (verdiept door zijn economische kennis, waardoor hij natuurrampen kon onderscheiden van politiek opportunisme) en zijn magnifieke artistieke weergave.

Zijn belangrijkste projecten waren over de arme Latijns Amerikaanse boeren ten tijde van zijn exil, (*Other Americas* (1977-1984)), over de hongersnood in de Sahel (*Sahel – The End of the Road* (1984-1986)), over arbeiders (*Workers* (1986-1991)) en over migratie door oorlog en hongersnood (*Exodus* (1993-1999)).

Zielziek

Het project *Exodus*, waarbij Salgado gedurende lange tijd de genocide in Rwanda en Bosnië, en de vluchtelingenkampen in Congo aanschouwde, maakte hem ziek: 'zielziek'. Hij vertelt hierover in zijn TED-talk van 2013. De genadeklap kreeg hij toen 50.000 mensen in Rwanda, die het oerwoud in waren gevluht, niet meer terugkwamen. Hier viel niets meer te fotograferen. Het absolute niets. Hij verloor het vertrouwen in de mens, *the salt of the earth*, en zijn haast Bijbelse drijfveer die overal nog schoonheid, dus hoop, zag. Hij zag nog slechts haat en wreedheid, gruwde van de menselijke soort en ontwikkelde een aversie die zich fysiek uitte.

Een vriend zei tegen Salgado dat hij Afrika moest verlaten omdat hij anders zou sterven. Daarop besloot hij terug te keren naar het idyllische landgoed van zijn jeugd. Dit was echter in een woestijn veranderd door de uitgebreide bomenkap en de daaropvolgende erosie, een *waste land*. "Waarom gaan we het niet herstellen?", vroeg zijn vrouw. Dit bleek de weg naar genezing voor

Salgado. Tien jaar duurde het om de zeshonderd hectare verschaalde grond opnieuw te bebossen. Het desolate land ging opnieuw bloeien en groeien, net als zijn geest. Salgado kreeg zelfs weer interesse om te fotograferen. Terug naar Afrika kon hij niet meer. Hij besloot tot een heel ander project: *Genesis*. Salgado had begrepen dat nog zo'n vijftig procent van onze planeet ongerept is, zoals ten tijde van Genesis. Hij wilde deze onverdorven natuur, en de natuurvölker die hiermee in harmonie leven, aan de wereld laten zien als tegenhanger van de door hem aanschouwde destructie door homo sapiens. De *Genesis*-tentoonstelling reist nu de wereld rond en is van 15 juni tot 17 september 2017 in het Nederlands Fotomuseum te zien.

De protagonist

In de film neemt Salgado ons mee op zijn odyssee via een ingenieuze constructie van Wim Wenders (via het telepromptersysteem) waardoor de fotograaf én begeerdigd verteller zijn geprojecteerde foto's becommentarieert vanuit het pikkedonker. Hij ziet geen lens, is alleen met zijn beelden en zijn herinneringen. We zien de foto en zijn gezicht dat weinig tot geen mimiek vertoont. Salgado vertelt met gevoel voor detail en met gepaste afstand, zoals de grote vertellers uit de oudheid.

Hij verhaalt het grote verhaal van de mens: een verhaal van schoonheid, liefde, maar ook van verschrikkingen. Salgado plaatst zijn beelden in de context van het onvermijdelijk menselijk lijden, van de wil tot overleven, en van de hoopvolle, diepe band tussen moeder en kind. Een verhaal dat om een protagonist vraagt, niet een slachtoffer. Een verhaal dat dwingt om het lot weer in eigen hand te nemen.

De zoon

Doordat Wim Wenders deze film samen maakte met de zoon van Salgado, de 41-jarige filmer Juliano Ribiero Salgado, komt ook een heel ander aspect in beeld: Sal-

gado als de vader die er nooit was, de zoektocht van de zoon naar zijn vader en de boosheid van deze zoon over wat hij tekort is gekomen. Hoe is het om de zoon van Picasso te zijn? Dit maakt de film hybride en ook enigszins ongemakkelijk. Ondanks de zoektocht zien we vader en zoon nauwelijks samen praten. We zien geen warmte, geen toenadering. Wel zien we het imposante, gebeeldhouwde hoofd van Salgado, als een Griekse held volledig in bezit genomen door zijn strijd. De man die na zijn traumatische ervaringen - hij zou deze waarschijnlijk nooit zo noemen - weer de verbinding zoekt met het leven door zijn project *Genesis*, maar niet met zijn zoon. Eigenlijk wil ik dat niet zien.

Er zijn tegenwoordig veel kinderen die via een documentaire één van hun ouders, meestal de vader, alsnog willen leren kennen en begrijpen. Maar eigenlijk gaat hun documentaire over hoe het is om niet gezien te zijn, en minder belangrijk te zijn geweest dan het succesvolle werk van hun vader. Het is een hopeloze tocht die op z'n hoogst een kruimeltje roem oplevert, maar geen begrip. Het toont de onuitroeibare hoop dat het script herschreven kan worden. Geen prettige aanblik. Dan liever de vaders, zoals Salgado, die zich moedig onderdompelt in the *Heart of Darkness* om ons getuige te maken van het verborgen onrecht, van het menselijk lijden in al zijn facetten, en niet wegstijgt. Hij valt en staat weer op. Strijders voor een humane wereld. Wat moeten zij met hun kinderen die zijn opgegroeid in luxe en veilige omstandigheden, maar blijven zeuren over de aandacht die ze tekort zijn gekomen? Boze, ontevreden kinderen vol verwijten. Kijk eens naar de kinderen in Afrika, die hebben het moeilijk. Geen speld tussen te krijgen, toch? ■

The Salt of the Earth is op DVD verkrijgbaar.